

MAI ARE POLITICA VREUN SENS?

Radu Carp este profesor la Facultatea de Științe Politice a Universității din București și director al Școlii Doctorale de Științe Politice. Are un masterat în studii europene și relații internaționale la Institut Européen des Hautes Etudes Internationales (1996) și este doctor în drept al Universității „Babeș-Bolyai“ (2002). Are numeroase colaborări și stagii de predare la universități prestigioase și a participat la proiecte de cercetare în colaborare cu mai multe instituții. A publicat 15 volume, atât de autor, cât și colective. Ultimele cărți publicate: *Politograma: Incursiuni în vocabularul democrației* (2015), *Dreptul public: perspectiva comparată și analiza politică – o intersecție necesară* (2015), *Calea europeană a Republicii Moldova* (2016). A mai publicat articole și capitole în volume colective în Austria, Belgia, Bulgaria, Germania, Lituania, Polonia, Republica Moldova, Olanda, SUA, Ucraina.

RADU CARP

MAI ARE
POLITICA
VREUN SENS?

Instrumentele democrației
și povara populismului

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Andreea Niță
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Corina Roncea

Tipărit la Real

© HUMANITAS, 2018

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Carp, Radu

Mai are politica vreun sens?: instrumentele democrației

și povara populismului / Radu Carp. – București: Humanitas, 2018

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-973-50-5974-3

32

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021 311 23 30

*Pentru Maria Teodora și Sabina,
o carte pe care o vor citi împreună.*

Cuprins

<i>Argumentum</i>	9
I. Sistemul politic românesc	15
II. Evoluții politice în Republica Moldova	71
III. Evoluții politice în vecinătatea României	116
IV. Alegeri în Europa și reforma sistemului politic	129
V. Democrația directă și dilemele referendumului	141
IV. Dreapta, stânga și spectrul populismului	163
VII. Proiectul politic european	188
VIII. Criza refugiaților	200
IX. Religia în modernitate	213
X. Elemente de istorie a constituționalismului autohton	245
<i>Bibliografie</i>	253
<i>Indice</i>	259

Argumentum

Într-un text intitulat *Introducere în politică*, scris în anii 1950, dar publicat pentru prima dată în limba germană în 1993¹, iar în engleză în 2005² (versiunea în limba română apare în 2010), Hannah Arendt pune o întrebare fundamentală: mai are încă politica vreun sens? Această întrebare este formulată în contextul în care „războaiele și revoluțiile, nu funcționarea guvernelor parlamentare și a mașinărilor democratice ale partidelor au modelat experiențele politice de bază“³ în perioada pe care o traversăm. Hannah Arendt constată în acest text că „neîncrederea în politică și întrebarea privind sensul politicii sunt foarte vechi, la fel de vechi ca tradiția filozofiei politice“. Totodată, „la fel de vechi ca această întrebare sunt și răspunsurile care oferă o justificare politicii“⁴.

Hannah Arendt nu dă un răspuns acestei întrebări, ci se limitează doar la formularea ei, dorind să o delimiteze, să îi ofere un cadru de analiză. Suntem în aceeași situație și astăzi, ne

1. Hannah Arendt, *Was ist Politik?*, Ursula Ludz (ed.), Piper, München/Zürich, 1993.

2. *Idem*, *The promise of politics*, traducere de Jerome Kohn (ed.), Schocken Books, New York, 2005.

3. *Idem*, *Făgăduința politicii*, traducere de Mihaela Bidilică-Vasilache, Humanitas, București, 2010, p. 239.

4. *Ibidem*, pp. 155–156.

îndoim în permanență de sensul politicii, iar timpurile pe care le trăim abundă de situații în care mecanismele democratice sunt puse sub semnul întrebării. Pericolul izbucnirii unor conflicte violente a rămas la fel de actual ca și atunci când Arendt scria acest text. Amenințarea totalitarismului a fost înlocuită cu cea a contestărilor democrației venite din partea populismului, născut dintr-o înțelegere denaturată a virtuților democrației directe.

Cartea de față reunește mai multe texte prin care am încercat să ofer un potențial răspuns la întrebarea dacă politica mai are astăzi vreun sens. De asemenea, mi-am propus să identific modalități posibile pentru a depăși neîncrederea față de politică, atât de prezentă în spațiul public contemporan. Întrebarea rămâne deschisă, dar argumentele necesare formulării unui răspuns vor putea fi mai bine articulate în urma parcurgerii acestui volum.

În ultimii ani am publicat mai multe culegeri de articole care pot fi incluse în două categorii: științifice, publicate inițial în reviste de specialitate, și de raportare la actualitatea politică, publicate în primă instanță în media și apoi adaptate stilului academic. Așa s-au născut volumele *Religie, politică și statul de drept: Secvențele unei acomodări* (2013), *Politograma: Incursiuni în vocabularul democrației* (2015) sau *Dreptul public, perspectiva comparată și analiza politică: O intersecție necesară* (2015).

Din momentul finalizării ultimului volum de autor, am publicat în perioada 1 ianuarie 2015 – 1 august 2017 mai multe articole pe blogul *Adevărul*, în *Dilema veche*, *Revista 22*, *Telegraful Român*. Acestea, alături de un amplu interviu acordat revistei *Țimpul* și un text publicat inițial pe o platformă online, fac parte din prezentul volum.

Am grupat aceste texte în zece capitole corespunzătoare câte unei arii tematice, dar situarea unui articol sau altuia într-o anumită arie tematică poate naște controverse. Un articol publicat imediat după alegerile din Polonia din anul 2015 este încadrat la capitolul „Dreapta, stânga și spectrul populismului“, iar

nu în capitolul „Alegeri în Europa și reforma sistemului politic“, deoarece tratează mai mult realitățile postelectorale și mai puțin cauzele care le-au generat. Articolul referitor la alegerile din Spania, Irlanda și Slovacia se regăsește în capitolul dedicat alegerilor, nu în cel consacrat, printre altele, populismului, fiindcă accentul cade pe sistemul electoral și mai puțin pe natura partidelor politice analizate. Articolul dedicat protestelor din Republica Moldova care au avut loc în toamna anului 2015 este inclus în capitolul „Evoluții politice în Republica Moldova“, dar abordează tangențial și tema populismului. Articolul despre reforma sistemului electoral din Republica Moldova este inclus în același capitol, și nu în cel în care este analizată reforma sistemului politic, pentru că dezbateră din Republica Moldova nu este rezultatul unui scrutin electoral (precum cea din Franța), ci are în vedere un scrutin viitor. Exemplele pot continua. În linii mari însă, gruparea în funcție de anumite arii tematice facilitează o lectură în urma căreia cititorul va reuși să identifice unele elemente recurente.

Aparent, temele abordate sunt extrem de diverse – veți descoperi abordări specifice relațiilor internaționale, științei politice, studiilor europene, constituționalismului, relației stat–Biserică. La o privire mai atentă se poate observa însă că anumite teme revin sistematic în atenția mea. Sunt interesat de sistemul politic din Republica Moldova și de legătura acestui stat cu România datorită dilemelor de identitate pe care o asemenea relație o implică. Mă preocupă evoluția Uniunii Europene, a statelor europene, precum și a relațiilor dintre acestea. Am în vedere analiza evoluțiilor din relația stat–Biserică și rolul religiei în societatea modernă. Sunt profund interesat de posibilitatea existenței democrației directe în prezent, prin referendum – este acesta un instrument democratic indiferent de situație, sau poate fi deturnat de către deținătorii puterii; dacă da, în ce măsură? Un element de noutate față de volumele de autor anterioare îl

reprezintă analiza dedicată populismului – un concept care a căpătat noi valențe explicative, mai ales în ultima perioadă, contestat și legitimat deopotrivă. De asemenea, mă interesează în ce măsură constituționalismul poate oferi răspunsuri adecvate la adresa celor care contestă democrația.

Există și teme pe care din păcate nu le-am explorat așa cum aș fi vrut în perioada în care au fost publicate aceste texte. De exemplu, nu am scris suficient despre încercările de a întări mijloacele de apărare a statului de drept la nivel european, prin noi mecanisme, o direcție de studiu care va cunoaște cu siguranță evoluții teoretice și practice ce vor merita întreaga atenție în perioada următoare.

În *Politograma: Incursiuni în vocabularul democrației* am observat că sunt termeni care se repetă de-a lungul analizelor proprii. Constatarea este valabilă și pentru textele din acest volum, termenii sunt în linii mari aceiași. Este nouă însă constatarea că există arii tematice care transcend diferite poziționări în timp. Toate aceste arii tematice se subsumează conceptului de democrație, singurul numitor comun al unei diversități oarecum înșelătoare. Teoria politogramei explică frecvența termenilor. Nu există însă o teorie care să explice într-o manieră satisfăcătoare intersecția termenilor și ariilor tematice care îi subsumează.

Domenii, arii tematice, termeni: aceasta este ierarhia mereu schimbătoare a spațiului public în care se manifestă fenomenele politice. În cadrul acestei ierarhii au loc mereu interferențe: anumiți termeni sunt comuni mai multor arii tematice, unele arii tematice se subsumează câte unui domeniu sau mai multora.

Într-un interviu postum publicat în februarie 2017 în *L'Espresso*¹, Umberto Eco considera că există două modele de

1. „L'Eco ritrovato: colloquio con Umberto Eco di Livio Zanetti. Intervista inedita su media e giornalismo“, în *L'Espresso*, 9 februarie 2017.

interpretare a fenomenului politic: cel american, în care universitarii comentează foarte rar ce se întâmplă în actualitatea politică, preferând aproape exclusiv revistele de specialitate, și cel european, în care universitarii devin, din motive obiective (prezența fizică a universităților în mijlocul orașelor), comentatori ai vieții politice în media. Desigur, Umberto Eco se referă la un tip de analiză pe care el însuși a practicat-o pe durata întregii vieți, și nu la ceea ce acest volum descrie prin termenul „bâzocrație“ – un tip de analiză care a influențat masiv evoluția științei politice prin, de exemplu, articolele lui Raymond Aron sau Giovanni Sartori din *Le Figaro*, respectiv *Corriere della Sera*. Suntem captivii acestui model european, ceea ce nu exclude analiza științifică a aceluiași fenomene. A îmbina cele două modele de interpretare reprezintă pariul acestui volum.

Sistemul politic românesc

Discursul urii naște violență

Pe data de 20 martie am participat la Târgu Mureș la o sesiune de comunicări care au marcat împlinirea a 25 de ani de la evenimentele tragice din acest oraș. În urmă cu trei ani luam parte la Budapesta la o manifestare similară, rod al colaborării între Institutul Cultural Român și Casa Terorii, muzeul care înfățișează ororile regimurilor nazist și comunist din Ungaria. Diferența majoră dintre cele două evenimente este prezența masivă a presei la evenimentul din 2012, mass-media maghiară fiind extrem de interesată de ceea ce s-a discutat. În România în schimb s-a vorbit prea puțin despre 20 martie 1990, chiar și în anul care marchează o aniversare cu o cifră rotundă.

La Târgu Mureș nu s-a organizat o manifestare, ci două. Prima a avut loc la Palatul Culturii și la ea au participat persoane provenite preponderent din mediul academic (Cornel Sigmi-rean, președintele Senatului Universității „Petru Maior“, Doru Tompea, rectorul Universității „Petre Andrei“ din Iași, Sorin Bocancea și Daniel Șandru de la aceeași universitate, Péter Eckstein-Kovács, Ionel Nițu, analist al politicilor de securitate, directorul Centrului Cultural Francez din Cluj etc.), alături de reprezentanți ai administrației locale (primarul Dorin Florea,

președintele Consiliului Județean Mureș, Ciprian Dobre) și parlamentari de Mureș (Marius Pașcan).¹

La cea de-a doua, organizată de Fundația Culturală Dr. Bernády György, au participat deputatul László Borbély, președintele acestei fundații, Emil Constantinescu, Petre Roman, Gabriel Andreescu, Alina Nelega, Smaranda Enache, Markó Belá și alții.

Ar fi fost posibil să se organizeze chiar trei manifestări pe aceeași temă, dat fiind faptul că cea organizată de Fundația Dr. Bernády György a fost precedată de o dispută între László Borbély și Kincses Előd. Acesta din urmă a arătat că un eveniment comun al minorității maghiare nu a putut fi organizat sub egida Ligii Pro Europa, iar presa locală a preluat declarațiile contradictorii ale celor doi foști colegi în cadrul UDMR pe marginea acestui subiect, dar și pe cele referitoare la posibilitatea de a stabili astăzi responsabilitățile din punct de vedere juridic.

La 25 de ani de la 20 martie 1990, avem de-a face cu bariere de comunicare nu numai între români și maghiari, dar și în sânul minorității maghiare în legătură cu interpretarea acestor evenimente, deși orașul Târgu Mureș este în același timp un model de dezvoltare economică și de înțelegere între etnii și confesiuni.

Cum se explică acest paradox?

Studiul evenimentelor din prima jumătate a anului 1990, începând cu instaurarea primelor structuri de putere postcomunistă și culminând cu evenimentele din 13–15 iunie, a evoluat, dar adevărul nu a fost rostit până la capăt. Decidenții politici din acea perioadă nu prea doresc să vorbească, au ezitări greu de explicat (vezi interviul recent dat de Virgil Măgureanu, primul director al SRI, înființat în acea perioadă tulbură). Arhivele nu

1. Lucrările prezentate la această conferință au fost reunite în volumul coordonat de Marius Pașcan și Eugeniu Nistor, *Privind înapoi fără mânie*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2015.